

of the semantic classification of CC in both the English and the Ukrainian languages. Quantitative analysis of the empiric material is done with the aim of indicating the level of productivity of semantic types in the languages compared.

Keywords: causation, causative construction, semantics, syntax.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глушук Г. Каузальність і каузативність – якісні різновиди каузації / Г. Глушук // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2009. – Вип. IX. – С. 209–212.
2. Shibatani M. Causativization / M. Shibatani // Syntax and Semantics / [M. Shibatani (ed.)]. – N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. – Vol. 5. – P. 239–294.
3. Сильницький Г. Г. Семантическая валентность глагола и его разноуровневые характеристики в английском языке / Г. Г. Сильницький // Типология. Грамматика. Семантика : [сб. ст. к 65-летию В. С. Храковского / ред. Н. А. Козинцева, А. К. Оглоблин]. – СПб. : Наука, 1998. – С. 246–260.
4. Залужна О. О. Привативні дієслова в англійській та українській мовах : дис. на здобуття ст. канд. філол. наук : 10.02.17 / О. О. Залужна. – Донецьк, 2014. – 283 с.
5. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / [2-е изд., испр.] / Г. А. Золотова. – М. : УРСС, 2005. – 351 с.

УДК 811.161.2'271

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ ІНТИМНІСТЬ В ЛЕКСИЧНІЙ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ СЕМАНТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

К. В. Струкевич, О. Д. Краєвська

Анотація. У статті розкрито комплексний підхід до вивчення засобів вербальної репрезентації концепту ІНТИМНІСТЬ в українській та англійській мовах. Визначено принципи дослідження концепту ІНТИМНІСТЬ. Змодельовано структуру концепту ІНТИМНІСТЬ у кожній з досліджуваних мов.

Ключові слова: категорія емотивності, емотивний концепт, сема, прототиповий параметр, семантико-когнітивна ознака концепту.

У лінгвістичних дослідженнях емоції до недавнього часу вивчали переважно у межах емотіології на основі лінгвопсихології та системно-структурного мовознавства (І. Арнольд, О. Галкіна-Федорук, А. Зеленько, В. Шаховський та ін.). Увагу приділяли саме таким аспектам, як емотивні лексико-семантичні засоби мови (М. Алефіренко, Н. Арутюнова, Ф. Джонсон-Леїрд, М. Красавський, О. Латіна, В. Шаховський та ін.), афективна фонетика (А. Калита, Л. Кантер, Дж. Кейнен, Г. Класмейєр, Н. Фрідленд та ін.), афективна граматики та синтаксис (М. Гірман, В. Задворнов та ін.), гендерні та етнокультурні відмінності у вираженні емоцій (С. Воркачов, Ш. Кітаяма, Х. Маркус, Д. Мацумото та ін.), вербалізація емоцій у художньому тексті (О. Воробйова, В. Шаховський).

З-поміж перелічених досліджень спільними рисами є інтерес лінгвістів до вивчення внутрішньої емоційної сфери мовної особистості, антропоцентризм, відповідно до якого людські емоції відіграють визначальну роль у створенні та подальшому розвитку концепції категоріального статусу емотивності в мові, та функціоналізм, тобто дослідження мови при реалізації нею своєї емотивної функції. Проте варто відмітити, що саме когнітивна парадигма в лінгвістиці підтвердила тезу про те, що кожна емоція має свій концептуальний каркас. Це зумовило включення дослідження емоцій, специфіки їхнього освоєння й матеріалізації та їхніх лінгвоментальних реалізацій (емотивних концептів) у коло завдань когнітології.

На сьогоднішній день, одним із актуальних напрямків сучасної когнітивної лінгвістики є дослідження емотивних концептів, чи концептів емоцій (М. Алефіренко, А. Бабушкін, Л. Барсалоу, А. Белова, А. Вежбицька, О. Винарська, Н. Дорофєєва,

С. Іонова, З. Ковечеш, М. Красавський, Дж. Лакофф, К. Погосова, Р. Рикунів, О. Філімонова, Ю. Шамаєва та ін.).

Слід наголосити на доцільності використання саме терміну *емотивний концепт*, а не *емоційний концепт*, адже *емотивність* – це іманентно притаманна мові семантична здатність виражати системою мовних засобів емоційність як факт психіки, емоції, відображені в семантиці мовних одиниць, у той час як *емоційність* – це чутливість людини до емоційних ситуацій та її емоційні реакції на них. Таким чином, дефініцію «емоційність» варто розуміти як психологічну категорію, а емотивність – це мовна категорія, оскільки емоції можуть і формуватися, і передаватися (висловлюватися) у мові та мовою [1, с. 536]. Отже, доречним вважаємо використання лексеми *емоційний* у терміносистемі психологічної науки, а *емотивний* – у дисциплінах лінгвістичного циклу.

Сутність поняття «емотивний концепт» слід тлумачити як ментальне утворення, що реалізує емоційно усвідомлювані типізовані фрагменти досвіду, які зберігаються в пам'яті людини [5, с. 129]. Типізованість таких одиниць дає змогу відтворити образ дійсності у вигляді певних стереотипів; усвідомлюваність – передати інформацію про них іншим людям; значущість закріплює в індивідуальному та колективному досвіді важливі (і тому емоційно пережиті) характеристики дійсності.

Отже, емотивні концепти, до яких зараховуємо й концепт ІНТИМНІСТЬ, – це свого роду універсальні ментальні конструкти з не зовсім чітко вираженою етнокультурною специфікою; вони базуються на певних емоціях (емоційних станах), притаманних будь-якому індивіду із здоровою психікою незалежно від національної лінгвокультури [2, с. 132–133].

Концепт ІНТИМНІСТЬ слід відносити до класу емотивних ще й через те, що ядром його постає безпосередньо емоційний стан інтимності, притаманний людині незалежно від національності та культури. У різних лінгвокультурах стан інтимності вербалізовано відповідно до національно-специфічних мовних та культурних норм і правил, але емоційна сутність цього стану є однаковою незалежно від лінгвокультури й розглядається як психологічна універсалія.

Висуваючи гіпотезу про приналежність концепту ІНТИМНІСТЬ до універсальних емотивно-культурних концептів, ми обґрунтовуємо тезу про інтимність як невід'ємну частину психолого-емотивної структури мовної особистості, яку тлумачимо як складний комплекс ментальних установок, відзначений ціннісною когнітивною позицією, тобто позицією *Я*, що реагує на навколишній світ і відповідно вербально себе виявляє. Інтимне *Я* як одна з багатьох проєкцій *Я* людини в лінгвістичному аспекті реалізується в повсякденно-побутовій комунікації. Мовна особистість у вербальній проєкції свого інтимного *Я* постає як тип, варіантний вияв інваріанта – концептуальної моделі інтимності, яку кваліфікуємо як одну з базових когнітивних структур. Інакше кажучи, у семантичному просторі різних мов інтимність постає універсальною семантичною зоною. Варіативність цієї зони виявляється в національному характері інтимного *Я*, зумовленому етнічними, соціальними, історичними та діахронічними чинниками. Сказане дало можливість схарактеризувати інтимність у контексті вербалізованої повсякденно-побутової та художньої моделей світу, які виражені одиницями лексико-семантичного (лексемами), фразеологічного (фраземами) та синтаксичного (пареміями) рівнів [6, с. 31–33].

Здійснюючи дослідження концепту ІНТИМНІСТЬ за основу беремо припущення: концепт ІНТИМНІСТЬ, будучи національно забарвленою ментальною структурою з властивими тільки йому мовними засобами вираження інтимності, є в той самий час і структурою загальнонаціональною, універсальною емотивно-культурною категорією, яка притаманна будь-якій національно-культурній спільноті. У свою чергу, у різносистемних мовах наявна одна й та ж семантична зона інтимності та її лінгвокогнітивний вияв – концепт ІНТИМНІСТЬ, що посідає ідентичне місце в семантичному просторі кожної з цих мов. Однак при цьому кожна мова обирає, які саме частини такого семантичного простору

будуть виражатися притаманними їй формальними засобами (О. Ханіна), тобто обирає засоби мовного позначення та вираження концепту.

Аналізуючи концепт ІНТИМНІСТЬ у межах лінгвокультурного напрямку дослідження концептів, варто відзначити, що він характеризується кількарівневою будовою, до складу якої входить ядро та периферія. Ядро концепту становлять найосновніші, найактуальніші ознаки (репрезентовані лексемою, яка може називатися *домінантою*, *ядром*, *ядерною лексемою*, *лексемою-ідентифікатором* тощо) [5, с. 130–131].

Таким чином, скористаємось терміном *лексема-ідентифікатор*, називаючи ним ядерне слово-репрезентант концепту ІНТИМНІСТЬ. Істотні, але не основні значення утворюють приядерну зону (репрезентанти – синоніми та деривати); периферійні елементи входять до змісту інших концептів, які формують структуру аналізованого концепту як окремі змістовні компоненти. Між ядром концепту та його периферією констатовано зв'язок включення й перетину досліджуваного концепту з суміжними. Так, у структурі периферії концепту ІНТИМНІСТЬ в українській мові виявлені суміжні концепти: ОСОБИСТІСТЬ, СТОСУНКИ, ЕМОЦІЇ, ПРИВАТНІСТЬ, САМОТНІСТЬ, ТАЄМНІСТЬ, СЕКРЕТНІСТЬ, АТМОСФЕРА, ПОРУШЕННЯ ІНТИМНОСТІ; в англійській мові – PERSONALITY, RELATIONS, EMOTIONS, SOLITARINESS, PRIVACY, SECRECY, INFORMATION, KNOWLEDGE, ATMOSPHERE, VIOLATION OF INTIMACY [3, 4].

Дослідження семантичної структури концепту ІНТИМНІСТЬ у системі української мови проводили за рахунок опису найбільш характерних, суттєвих ознак (сем) ядерної лексеми-ідентифікатора концепту в цій мові (Р. Рикунів). Аналіз визначень лексеми *інтимність* (*інтимний*), наведених у лексикографічних джерелах української мови, дав підстави стверджувати, що полісемантичність досліджуваної лексеми, тобто наявність у її семантичній структурі низки денотативних та емотивних сем [2, с. 150].

У свою чергу, семантичний аналіз значень лексеми *інтимність* (*інтимний*) дозволив виділити ядерну зону концепту, яку формують два прототипові параметри – каузальний і локальний. Кожен з них постає як конотативний макрокомпонент значення ядерної лексеми-ідентифікатора концепту.

Каузальний параметр представлений значеннями лексем *закритість*, *скритність*, *таємно*, *приховано*, *потаємно*, *заповітно*, *затаєний*, *внутрішній*, *осібний*, *глибоко особистий*, *що не підлягає розголосу* і т.п. (23 лексичних одиниці).

Локальний параметр має вектор руху «всередину, у напрямку до суб'єкта / об'єкта дії» і представлений значеннями лексем: *близький*, *найближчий*, *близькість*, *недалекий*, *недальній*, *внутрішній*, *задушевний* (*за душею = всередині*), *сердечний*, *чуйний*, *щиросердний* і т.п. (19 лексичних одиниць). Окреслені когнітивні параметри взаємопов'язані: локальний параметр осмислюємо як місце (напрямок) і все, що належить до нього; каузальний є підставою для того, щоб рухатися у визначеному напрямку [5, с. 142].

Крім каузального і локального параметрів, до структури досліджуваного концепту в українській мові входять такі семантико-когнітивні ознаки, що складають раціонально-логічний модус концепту ІНТИМНІСТЬ (лексичні засоби об'єктивації ознаки та їхні деривати):

1) «позитивне почуття, що викликає стан внутрішнього комфорту»: *приятність*, *добррозичливість*, *близькі (короткі) стосунки*, *довіра*, *ввіритися*, *покластися*, *симпатія*, *прихильність*, *приємність* і т.п. (70 лексичних одиниць): *Почуття втрати, а може, й затаєних ревнощів поволи покидало Голуба, поступаючись місцем іншому, чистому й дорогому почуттю інтимної дружби до Ніни* [Український національний лінгвістичний корпус (УНЛК)];

2) «відкрита модель поведінки суб'єкта інтимності»: *відкритість*, *щирість*, *не криючись*, *з усією відвертістю*, *поклавши руку на серце*, *як на духу*, *як перед Богом*, *по душах*, *неприхований* і т.п. (51 лексична одиниця): *Оцеї малий такий інтимний з тобою? – считала кузинка уципливо. – Так. Це чудовий хлопчина* [УНЛК];

3) «закрита модель поведінки суб'єкта інтимності»: *осібний, відокремлений, потаємний, замкнутий, затаїти/-ся, закрити душу на замок* і т.п. (36 лексичних одиниць): *Нещасний юнак виразно вимовляв лише два слова: тато і мама. З його легкої руки в інтимному колі Романових так стали називати Миколу II та його дружину* [УНЛК];

4) «об'єктивний світ»: *оточення, атмосфера, середовище, затишок, затишний, спокійний, приємний, приютний* і т.п. (15 лексичних одиниць): *Постійні відвідувачі [кабачка] воліють напівтемряви. Це створює необхідний інтим* [УНЛК];

5) «характер стосунків між суб'єктом та об'єктом інтимності»: *дружба – дружність, приятель, дружлюбність, доброзичливість, прихильність, гарне ставлення, близькі/короткі стосунки* і т.п. (39 лексичних одиниць): *Він хороший хлопець, цей Август. Серед студентів не зустрічав Густав такого сердечного друга* [УНЛК]; *любов – уподоба, прихильність, обожнювання, потяг, захоплення, сердечна схильність, романтичний, лагідний, сударка, сударушка, коханий, любаш* і т.п. (323 лексичні одиниці): *Якщо я принесу [фотографічну картку], не прийме вона це за заставу сердечної інтимності?* [УНЛК];

6) «сексуальне забарвлення інтимності»: *збудливий, сексуальний, чуттєва пристрасть, потяг, кохання* (див. вище), *жадання, жадати (палко, всім серцем, всіма фібрами душі), полум'яний, палкий-гарячий, хтивість (хтивий)* і т.п. (42 лексичні одиниці): *Особливу радість викликало у Сиром'ятникова те, що вони їдуть разом з Оленою. З нею його пов'язували давні, найближчі, найінтимніші стосунки* [УНЛК].

Аналіз дефініцій лексеми *intimacy* (*intimate*), поданих у лексикографічних джерелах англійської мови, також засвідчив наявність у семантичній структурі досліджуваної лексеми низки денотативних та емотивних сем, які дозволили виділити в складі концепту INTIMACY ядерну зону. Її також формують два прототипові параметри – каузальний і локальний.

Зауважимо той факт, що на відміну від української мови, у якій каузальність інтимності виражена семантико-когнітивною ознакою «закритість (закрита модель поведінки суб'єкта інтимності)», а ознака «відкрита модель поведінки суб'єкта інтимності» постає похідною, але не визначає каузальності концепту, в англійській мові каузальний параметр відтворюється безпосередньо когнітивною ознакою «відкритість», що виявлено в значеннях таких лексем та їхніх дериватів: *familiarity, familiar, informality, affection, affectionate, love, attachement, infatuation, interest, inclination, personal relationship, friendship, amicability, belonging together* і т.п. (145 лексичних одиниць). Локальний параметр має вектор руху «в напрямку до суб'єкта / об'єкта дії» і представлений значеннями лексем: *close, attached, friendly, familiar, loving, devoted, inseperable, associated, binded, tied together* і т.п. (87 лексичних одиниць) [7, р. 114-115].

Крім каузального й локального параметрів, структуру концепту INTIMACY в англійській етнолінгвокультурі формують такі семантико-когнітивні ознаки, що складають раціонально-логічний модус концепту (лексичні засоби об'єктивації ознаки та їхні деривати):

1) «позитивне почуття, що викликає стан внутрішнього комфорту»: *closeness, familiarity, similarity, affinity, affection, attachement, inclination, friendship, amicability, belonging together* і т.п. (31 лексична одиниця): *On one occasion in this period he was unusually self-revealing in a conversation with Virginia Woolf; she sensed an agonized and lonely man, filled with «self-torture, doubt, conceit, desire for warmth and intimacy»* [British National Corpus (BNC)];

2) «відкрита модель поведінки суб'єкта інтимності»: *openness, receptiveness, receptivity, close personal relationship, trust, credence, credulous, acceptance* і т.п. (18 лексичних одиниць): *Sharing photographs was to him an act of intimacy; to show someone a photograph you took was to give them a deeper insight into you as well as what you discerned* [BNC];

3) «об'єктивний світ»: *quiet, private, warm atmosphere, secluded, isolated place, cozy, informal, relaxed* і т.п. (10 лексичних одиниць): *Cathy switched on the studio lights, further exposing its tattiness but adding to its **intimacy*** [BNC];

4) «характер стосунків між суб'єктом та об'єктом інтимності»: *friendship – friendly relationship, friend, friendliness, established friendship, on familiar (intimate) terms, to be on an intimate footing with* і т.п. (11 лексичних одиниць): *I had acquired his confidence, which I believe I still retain, but for a number of reasons which were quasi-political we drifted apart towards the end of his second premiership, and although we have remained on friendly terms, the **intimacy** has long vanished* [BNC]; *love – lover, passion, affair, liaison, involvement, amour* і т.п. (98 лексичних одиниць): *In his own life it had always been he who was the supplicant, telephoning Diana from call boxes on his rounds in the hope of closing some nagging gap of **intimacy** left at breakfast, and always having to hide the agony of dread that her casualness could cause him for fear of the danger of irritating her* [BNC];

5) «сексуальне забарвлення інтимності»: *amorous, to fumble, love life, sexual love, intimate (suxual) relations between, to be intimate with smb.* і т.п. (16 лексичних одиниць): *His lips traced the curves his finger had explored, and then he delved sensuously deeper, his tongue finding hers and abruptly intensifying the embrace, as if the **intimacy** of their tongues together had driven any intentions of reserve and restraint from his mind* [BNC];

6) «докладне знання, що виникає на основі тривалого та близького контакту або вивчення»: *detailed knowledge, information* (2 лексичні одиниці): *Taylor quickly began to acquire that complete command of the Swahili language and that **intimacy** with its literature on which his fame rests* [BNC].

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене варто відмітити, що емотивний концепт ІНТИМНІСТЬ – це ментальна структура, яка бере участь у формуванні цілісного Я мовної особистості, сприяє цілісному розумінню інтимності як емоційного стану фізичної та емоційної близькості між людьми. Концепт ІНТИМНІСТЬ поєднує в собі тілесне й духовне в людині та представляє феномен єдності тіла й свідомості, які базуються на взаємозв'язку фізіологічних станів та емоційних реакцій.

Слід зауважити, що структуру концепту ІНТИМНІСТЬ на мовному рівні формують закріплені в мовній системі й відображені лексикографією номінації на позначення стану інтимності в українській та англійській етнолінгвокультурах.

Аннотація. В статтю раскрыто комплексный подход к изучению средств вербальной репрезентации концепта интимность в украинском и английском языках. Определены принципы исследования концепта интимность. Смоделирован структуру концепта интимность в каждой из исследуемых языков.

Ключевые слова: категория эмотивности, эмотивный концепт, сема, прототипический параметр, семантико-когнитивная признак концепта.

Abstract. The article reveals a comprehensive approach to the study of the means of verbal representation of the concept of intimacy in Ukrainian and English. The principles of research of the concept of intimacy are determined. The structure of the concept is modeled in intimacy in each of the studied languages.

Key words: category of emotivity, emotivny concept, seme, prototypical parameter, semantic-cognitive feature of the concept.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел; (уклад. і голов. ред.). – К. : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Горностай П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності / П. П. Горностай // Основи теорії гендеру: Навч. посібн. / За ред. В.П. Агеєва. – К. : К.І.С., 2004. – С. 132–156.
3. Словарь символов // [http:// mirсловarei.com/content_ sim/Kot-379](http://mirсловarei.com/content_sim/Kot-379).
4. Словник символів // <http://www.newacropolis.org.ua/ua/interesting/symbols/?DETAIL=3127>
5. Ставицька Л. О. Гендерні стереотипи в сучасній українській мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами «жінка», «чоловік») / Л. О. Ставицька // Наук. зап. Луганського нац. пед. ун-ту. Серія «Філологічні науки»: Зб. наук. пр. [Поліетнічне середовище: культура, політика, освіта]. – Луганськ, 2004. – Вип. 5. – Т. 3. – С. 128–146.
6. Ставицька Л.О. Мова і стать / Л.О. Ставицька // Критика. – 2003. – № 6. – С. 29–34.
7. Gender and Language. – London: Equinox, 2007. – 264 p.